

ÜMUMİ TƏHSİL PİLLƏSİNDƏ ŞAĞIRD NAILİYYƏTLƏRİ TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİNƏ NƏZARƏTİN ƏSAS VASİTƏSİ KİMİ

İLHAM CAVADOV

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, Azərbaycan Respublikasının
Təhsil İnstitutunun direktor müavini. E-mail: i.cavadov@arti.edu.az
<https://orcid.org/0009-0004-8522-320X>

Məqaləyə istinad:

Cavadov İ. (2025). Ümumi təhsil
pilləsində şagird nailiyyətləri
təhsilin keyfiyyətinə nəzarətin əsas
vasitəsi kimi. *Azərbaycan məktəbi*.
№ 3 (712), səh. 47-52

DOI:

10.30546/32898065.2025.3.1010

ANNOTASIYA

Məqalədə ümumi təhsil pilləsində şagird nailiyyətlərinin təhsilin keyfiyyətinə nəzarətin əsas vasitəsi kimi rolu araşdırılır. Qeyd olunur ki, şagirdlərin bilik, bacarıq və səriştələrinin monitorinqi tədris prosesinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi, mövcud çatışmazlıqların aşkarlanması və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Təhsilin keyfiyyətinin şagirdlərin əldə etdiyi nəticələrə əsasən ölçülməsi, bu ölçmələr nəticəsində müvafiq qabaqlayıcı tədbirlərin görülməsi isə tədris prosesinin davamlı təkmilləşdirilməsi və təhsil məqsədlərinə vaxtında və səmərəli formada çatmaq üçün vacib şərtidir. Bu yanaşma təhsil sistemində şəffaflığı təmin edir, müəllim və şagirdlərin fəaliyyətini optimallaşdırır və ümumilikdə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edir. Buna görə də təhsildə keyfiyyətə nəzarət sistemi şagird nailiyyətlərinə əsaslanan obyektiv, sistemli və elmi yanaşmalar əsasında qurulmalıdır.

Məqalədə elmi mənbələrə istinadla təhsildə keyfiyyətə nəzarətin təlim prosesində motivasiyaedici roluna və şagirdlərin özünü təhlil etməsinə, məsuliyyət hissəsinin formalaşmasına verdiyi töhfəyə xüsusi diqqət yetirilir. Bu baxımdan təhsildə keyfiyyət göstəricilərinin dəqiq müəyyənləşdirilməsi, qiymətləndirmə alətlərinin təkmilləşdirilməsi və pedaqoji kollektivlərin bu sahədə davamlı peşəkar inkişafının təmin olunması zərurəti vurğulanır. Bildirilir ki, müasir şəraitdə həm nəzəri, həm də praktik səviyyədə təhsildə idarəetmənin təkmilləşdirilməsi və keyfiyyət mədəniyyətinin formalaşdırılması təhsilin davamlı inkişafı və rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün vacib şərtidir.

Açar sözlər: Təhsilin keyfiyyəti, keyfiyyətə nəzarət, keyfiyyət təminatı, şagird nailiyyəti, təlim mühiti.

Məqalə tarixçəsi

Göndərilib: 08.08.2025

Qəbul edilib: 09.09.2025

STUDENT ACHIEVEMENTS AT THE GENERAL EDUCATION LEVEL AS A KEY TOOL FOR MONITORING THE QUALITY OF EDUCATION

ILHAM JAVADOV

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Deputy Director, Institute of Education of the Republic of Azerbaijan. E-mail: i.cavadov@arti.edu.az
<https://orcid.org/0009-0004-8522-320X>

To cite this article:

Javadov I. (2025). Student Achievements at the General Education Level as a Key Tool for Monitoring the Quality of Education.. *Azerbaijan Journal of Educational Studies*. Vol. 712, Issue III, pp. 47–52

DOI:

10.30546/32898065.2025.3.1010

Article history

Received: 08.08.2025

Accepted: 09.09.2025

ABSTRACT

This article explores the role of student achievements at the general education level as a key tool for monitoring the quality of education. It emphasizes that assessing students' knowledge, skills, and competencies is crucial for evaluating the effectiveness of the teaching process, identifying shortcomings, and improving educational outcomes. Measuring education quality through student performance and implementing preventive measures based on these results are essential for the continuous enhancement of teaching practices and the timely and effective achievement of educational goals. Such an approach ensures transparency in the education system, optimizes the work of both teachers and students, and ultimately contributes to raising the quality of education. Therefore, the education quality control system should be based on objective, systematic, and scientifically grounded approaches centered on student achievements.

Drawing on scientific sources, the article highlights the motivational role of quality control in the teaching process and its contribution to students' self-assessment and sense of responsibility. In this context, the importance of clearly defining quality indicators, improving assessment tools, and ensuring the continuous professional development of teachers is underscored. The paper concludes that, under modern conditions, enhancing education management at both theoretical and practical levels and fostering a culture of quality are essential for the sustainable development and competitiveness of education.

Keywords: Quality of education, quality control, quality assurance, student achievement, learning environment.

Müasir dövrdə təhsilin keyfiyyəti ölkələrin sosial-iqtisadi inkişafında həlledici rol oynayan əsas strateji sahələrdən biri hesab olunur. Keyfiyyətli təhsil yalnız şagirdlərin bilik və bacarıqlarının inkişafı ilə məhdudlaşmır, həm də onların cəmiyyətə fəal, məsuliyyətli və yaradıcı fərdlər kimi integrasiyasını təmin edən mühüm amildir¹. Bu baxımdan, ümumi təhsil pilləsində təhsilin keyfiyyətinə nəzarət mexanizmlərinin səmərəliliyi, ilk növbədə, şagird nailiyyətlərinin obyektiv şəkildə qiymətləndirilməsi ilə sıx bağlıdır. Şagirdlərin bilik, bacarıq və səriştələrinin ölçülməsi, təlim prosesinin keyfiyyətinin müəyyənləşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi üçün əsas vasitə kimi çıxış edir.

Ümumtəhsil məktəblərində təhsilin keyfiyyətinə nəzarət tədris prosesinin ən vacib elementlərindən biridir, çünki istifadə olunan tədris vasitələrinin və metodlarının səmərəliliyini qiymətləndirməyə, müvafiq təhlillər əsasında mümkün çatışmazlıqları müəyyən etməyə imkan verir. Bundan əlavə, nəzarət şagirdlərin öz bilik səviyyələrini təkmilləşdirməyə stimül verir və onlarda yüksək nəticələr əldə etmək istəyi yaradır.

Bu mənada ümumtəhsil məktəblərində təhsilin keyfiyyətinə nəzarət kortəbii şəkildə deyil, məqsədyönlü, planlı və sistemli yanaşma əsasında həyata keçirilməlidir. Bu nəzarət prosesi yalnız ümumi müşahidələrlə məhdudlaşmamalı, konkret fəaliyyət planına əsaslanmalı və əvvəlcədən hazırlanmış elmi-metodik yanaşmalara söykənməlidir. Xüsusilə, şagirdlərin bilik və bacarıqlarının monitorinqi üçün təlim tapşırıqlarının məqsədəməvafiq, məzmun və forma baxımından standartlara uyğun şəkildə hazırlanması son dərəcə vacibdir. Bu tapşırıqlar şagird nailiyyətlərini obyektiv şəkildə qiymətləndirməyə imkan verməli və nəticələr üzrə təlimin səmərəliliyi barədə dəqiq məlumat təqdim etməlidir.

Bu baxımdan, təhsilin keyfiyyətinə nəzarət prosesinin vahid yanaşma və alqoritm əsasında

təşkili zəruridir. Belə bir alqoritm həm qiymətləndirmə meyarlarını, həm də istifadə olunan metod və vasitələri sistemləşdirərək, məktəbdaxili keyfiyyət təminatı sisteminin səmərəliliyini artırmağa xidmət edir. Bu həm də müəllimlərin və məktəb rəhbərlərinin təlimin nəticələrinə əsaslanan qərar qəbul etməsini asanlaşdırır, təlim prosesinin təkmilləşdirilməsinə şərait yaradır və ümumilikdə təhsildə şəffaflığı və hesabatlılığı gücləndirir.

Son illərdə təhsildə keyfiyyətə nəzarət və onun idarə olunmasının təşkili ilə bağlı məsələlər ölkəmizdə intensiv şəkildə araşdırılıb və bu sahədə müxtəlif yanaşmalar, modellər və tətbiq mexanizmləri təklif olunub. A.O. Mehrabovun tədqiqatlarında əsas diqqət keyfiyyətin ölçülməsi, qiymətləndirilməsi, idarəetmə proseslərinə integrasiyası və davamlı inkişafın təmin olunmasına yönəlir. Bununla yanaşı, alim tərəfindən mövcud problemlərin aradan qaldırılması və daha səmərəli keyfiyyət təminatı sistemlərinin formalaşdırılması istiqamətində sanballı elmi əsaslı tövsiyələr hazırlanıb (Cabbarov, 2015).

Bu yanaşma bəzi tədqiqatçıların təhsilin keyfiyyətini birbaşa öyrənənlərin təlim nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi ilə əlaqələndirməsi fikrini dəstəkləyir. Çünki təlim nəticələrinin obyektiv şəkildə qiymətləndirilməsi keyfiyyətin idarə olunan, ölçülə və inkişaf etdirilə bilən bir prosesə çevrilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir: "Təhsildə keyfiyyət dəyişikliyinə nail olmaq üçün bir çox çağırışlar da mövcuddur. İlk növbədə, təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi və biliyin ölçülməsi istiqamətində ciddi islahatlara ehtiyac vardır... Müasir dövrün tələblərinə cavab verən və müxtəlif illər üzrə təhsildə keyfiyyət dəyişikliklərini düzgün müqayisə etmək imkanını yaradan yeni mexanizmlərin tətbiqi qarşıda duran ən mühüm vəzifələrdən biridir... Qiymətləndirmə yalnız hansısa faktları sadəcə qeydə almaqdan ibarət olmayıb, mahiyyətə şagirdlərin yaradıcılıq, düşünmə, yazı, oxu, şifahi nitq, vətəndaşlıq, ictimai məsuliyyət və bu kimi digər keyfiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsinə xidmət etməlidir" (Mehrabov, 2007).

¹ <https://president.az/az/articles/view/9779>

Bütün bu tədqiqatlar göstərir ki, təhsildə keyfiyyətin təminatı yalnız idarəetmə və nəzarət mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi ilə deyil, həm də təlimin əsas komponentlərinin, xüsusilə də şagird nailiyyətlərinin ölçülməsi mexanizmlərinin inkişafı ilə sıx bağlıdır. Bu kontekstdə şagirdlərin bilik və bacarıqlarının monitorinqi təlim prosesinin mühüm elementidir². Tədris fəaliyyətinə nəzarəti düzgün quran müəllim təhsilin məqsədlərinə çatmaq üçün şagirdlərin biliyini aydın və obyektiv qiymətləndirmək, həm özlərinin, həm də şagirdlərin səhvləri üzərində işləmək imkanına malikdir. Bu zaman şagirdlərin idrak qabiliyyətlərinin inkişafı və müstəqil işlərinin aktivləşməsi üçün müsbət şərait yaradılır. Ümumtəhsil məktəblərində təhsilin keyfiyyətinə nəzarətin düzgün qurulması müəllimə sinifdə təklif olunan materialın şagirdlər tərəfindən mənimsənilmə səviyyəsini düzgün qiymətləndirməyə, həmçinin onların işini təhlil etməyə imkan verir.

Təhsil sosial əhəmiyyətli nemət olan və insanın, ailənin, cəmiyyətin və dövlətin maraqları naminə həyata keçirilən vahid məqsədyönlü təlim-tərbiyə prosesi, habelə əldə edilmiş bilik, bacarıq və dəyərlər sisteminin məcmusu³, şagirdlərin bilik, bacarıq və səriştələrə yiyələnməsi, fəaliyyətdə təcrübə qazanması, bacarıqların inkişaf etdirilməsi, biliklərin gündəlik həyatda tətbiqi təcrübəsinin qazanılması və şagirdlərdə bütün həyatı boyu təhsil almağa motivasiyanın formalaşdırılması istiqamətində məqsədyönlü bir prosesdir.

Təhsilin keyfiyyəti dövlət təhsil standartlarının (kurikulumun) tələblərinə cavab verən, təhsil fəaliyyəti və şagird hazırlığının bütün əsas aspektlərini əhatə edən hərtərəfli göstəricidir. O həmçinin dövlət təhsil standartlarında (kurikulumda) planlaşdırılmış nəticələrə nə dərəcədə nail olunduğunu da əks etdirir. Təhsilin keyfiyyətinə bu cür hərtərəfli yanaşma, onun yalnız ümumi prinsiplərlə deyil, eyni zamanda konkret ölçülə bilən nəticələrlə, xüsusilə də

şagird nailiyyətləri ilə müəyyənləşdirilməsini zəruri edir. Bu baxımdan, təhsilin keyfiyyət göstəricilərindən biri kimi şagirdlərin bilik və bacarıqlarının monitorinqi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Monitorinqin əsas məqsədi şagirdlərin əldə etdikləri təlim nailiyyətlərini, mövcud boşluqları və səhvləri müəyyənləşdirməklə yanaşı, biliklərin dərinləşdirilməsi, praktik bacarıq və vərdişlərin inkişaf etdirilməsi yollarını müəyyən etməkdir. Monitorinq prosesi həm də şagirdləri təlimə daha fəal şəkildə cəlb etmək, onlarda öyrənməyə qarşı motivasiyanı artırmaq və davamlı inkişaf üçün əlverişli şərait yaratmaq məqsədi daşıyır. Bu məqsədin reallaşdırılması isə bir neçə əsas istiqamət üzrə aparılır (Cabbarov, 2015):

Birincisi, monitorinqin məqsədi tədris materialının şagirdlər tərəfindən mənimsənilmə səviyyəsinin müəyyən edilməsidir. Bu, dövlət təhsil standartlarında (kurikulumda) nəzərdə tutulmuş bilik, bacarıq və səriştələrin hansı dərəcədə mənimsənildiyini obyektiv şəkildə qiymətləndirməyə imkan verir və nəticə etibarilə tədris prosesinin keyfiyyətinə dair konkret göstəricilər təqdim edir.

İkincisi, monitorinq təkcə biliyin ölçülməsi ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda şagirdlərdə qarşılıqlı nəzarət, özünüqiymətləndirmə və özünüidarəetmə bacarıqlarının formalaşdırılmasına xidmət edir. Bu, şagirdlərin təkcə öyrənmə kimi deyil, həm də öyrənmə prosesində fəal iştirak edən subyekt kimi yetişməsinə şərait yaradır.

Üçüncüsü, monitorinq prosesi şagirdlərdə yerinə yetirdikləri işə qarşı məsuliyyətli münasibət, təşəbbüskarlıq və cavabdehlik kimi mühüm şəxsi keyfiyyətlərin formalaşdırılmasına dəstək verir. Şagirdlər nəzarəti müəllimin sadəcə qiymət vermə aləti kimi deyil, onların bilik və bacarıqlarının obyektiv əsaslarla qiymətləndirildiyi, təkmilləşmə və inkişaf üçün imkanlar təqdim edən konstruktiv bir proses kimi qəbul etməlidirlər. Bu zaman onlar öyrəndiklərinin

² <https://hisaxanli.org/wp-content/uploads/2024/02/tehsildekeyfiyyetkonsepsiyasi.pdf>

³ <https://hisaxanli.org/wp-content/uploads/2024/02/tehsildekeyfiyyetkonsepsiyasi.pdf>

müəllimin subyektiv yanaşmasından deyil, təlimin real tələblərindən qaynaqlandığına əmin olur və bu da onların təlimə olan inamını və motivasiyasını artırır.

Beləliklə, təhsilin keyfiyyətinə nəzarət təkcə diaqnostik bir vasitə deyil, həm də təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, şagirdlərin şəxsiyyətinin inkişafı və təhsil prosesinə daha dərin inteqrasiyası baxımından mühüm funksiyaya malikdir.

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, müəllimlərə tədris materialının şagirdlər tərəfindən mənimsənilmə səviyyəsini müəyyən etmək üçün biliyə nəzarət, şagirdlərə isə materialı ümumiləşdirmək, ondan əsas məqamları müəyyən etmək və fərdi bilikləri düzəltmək üçün biliyə nəzarət lazımdır.

Buradan da göründüyü kimi, şagirdlərin bilik, bacarıq və səriştələrinin yoxlanılması təhsil prosesinin mühüm hissəsidir, onun düzgün təşkili təlimin uğurunu böyük ölçüdə müəyyən edir. Bu, şagirdlərin bilik və bacarıqlarındakı üstün və mənfi cəhətləri müəyyən etməyə imkan verir; müəllimlər isə həmin məlumatlar əsasında tədris prosesini idarə edir, iş üsullarını təkmilləşdirir. Düzgün aparılan qiymətləndirmə şagirdlərin akademik dərslərin yükünü azaltmağa imkan verir, çünki bu onları tədris materialındakı əsas məqamları mənimsəməyə istiqamətləndirir və onların yaddaşını ikinci dərəcəli məlumatlarla yükləməkdən azad edir.

Məktəbdə idarəetmə fəaliyyətinə nəzarətin əsas məqsədlərindən biri də məktəbdə təlim-tərbiyə prosesinin səmərəliliyini müəyyənləşdirmək, növbəti tədris ilinin fəaliyyət istiqamətlərini planlaşdırmaq, məktəbdaxili nəzarətin təşkili, tənzimlənməsi, idarə olunması üzrə tövsiyələri işləyib hazırlamaqdır. Bunlar həm təhsilin məzmununun və texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi, həm də yeni təhsil standartlarının reallaşdırılması hesabına təmin oluna bilər (Cabbarov, 2015).

Ümumtəhsil məktəblərində təhsilin keyfiyyətinə nəzarət metodları və onlardan istifadə texnologiyaları araşdırılaraq müəyyənləşdirilib. Keyfiyyətli təhsil dedikdə aşağıdakılar başa düşülür:

- şagirdlərin sağlam olması, yaxşı qidalanması, onların ailələri və yerli icmalar tərəfindən dəstəklənməsi;

- şagirdlərə sağlam, təhlükəsiz və müvafiq tədris-təlim ehtiyaclarını təmin edən mühitin yaradılması;

- müvafiq tədris materiallarının məzmununda xüsusilə gender, sağlamlıq, qidalanma və sülh kimi sahələrdə savadlılığa dair əsas həyati bilik və bacarıqların əldə edilməsinə xidmət edən məsələlərin öz əksini tapması;

- şagirdyönlü tədris yanaşmalarından məharətlə istifadə edən, öyrənməni asanlaşdıran prosesləri, məktəbi və sinfi yaxşı idarə edən müəllimlərin hazırlanması;

- təhsil prosesinin yalnız bilik, bacarıq və münasibətlərin formalaşdırılması ilə məhdudlaşmaması, şagirdlərin əldə etdikləri nəticələrin onların cəmiyyətə fəal və məsuliyyətli şəkildə qoşulmasına, həmçinin bu zaman milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərin balanslı şəkildə nəzərə alınmasına xidmət etməsinin təmin olunması.

Yuxarıda sadalanan meyarlar göstərir ki, ümumtəhsil məktəblərində təhsilin keyfiyyətinə nəzarət meyarı kimi şagirdlərin təlim nailiyyətlərinin obyektiv qiymətləndirilməsi, onların bilik, bacarıq və səriştələrinin inkişaf səviyyəsinin müəyyən olunması, eləcə də bu nəticələrin tədris prosesinin təkmilləşdirilməsi və idarəetmə qərarlarının qəbulunda əsas göstərici kimi istifadə olunması mühüm əhəmiyyət daşıyır. Eyni zamanda, daha səmərəli təlim nəticələrinin əldə olunması üçün təlim-tərbiyə prosesinə fiziki, psixoloji, sosial və mədəni aspektləri əhatə edən kompleks və sistemli yanaşma tələb olunur. Bu baxımdan, təhsilin keyfiyyətinin artırılması üçün məktəbdaxili nəzarət sisteminin məqsədyönlü şəkildə qurulması, idarəetmə fəaliyyətinin elmi əsaslarla planlaşdırılması və müəllim-şagird-valideyn üçbucağında sağlam əməkdaşlığın təmin olunması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Beləliklə, keyfiyyətli təhsil yalnız səmərəli tədris metodlarının tətbiqi deyil, həm də inklüziv, təhlükəsiz və öyrənməyə təşviqedicə mühitin yaradılması ilə mümkündür.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

- ¹ Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 24 oktyabr 2013-cü il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası".
<https://president.az/az/articles/view/9779>
- ² Cabbarov, M.Ç. (2015). Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyinin illik hesabatı. Bakı, GMC MMC, 81 səh.
- ³ İ saxanlı, H.A. Təhsildə keyfiyyət konsepsiyası və Amerika təcrübəsi. <https://hisaxanlı.org/wp-content/uploads/2024/02/tehsildekeyfiyyetkonsepsiyasi.-pdf>
- ⁴ Mehrabov, A.O. (2007). Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri. Bakı, Mütərcim, 448 səh.
- ⁵ Mehrabov, A.O., Cavadov, İ.A. (2007). Ümumtəhsil məktəblərində monitoring və qiymətləndirmə. Bakı, Mütərcim, 189 səh.